

⊕ SZÖVEG: BOTTLIK ZSOLT

NYELVI NEHÉZSÉGEK? MOLDOVA

Még a 1990-es években, az akkor frissen önállósodott Moldovai Köztársaság fővárosának egyik piacán sétálgatva, egy standnál hangos veszekedésre lettem figyelmes. Közelebb érve első hallásra nem volt egyértelmű, hogy a perpatvar helyi nyelven zajlik-e egyáltalán. Mire megértettem a helyzetet, a vásárló már oroszul kiabált egy kívülálló számára banálisnak tűnő nézeteltérés miatt az akkor már egyértelműen románul beszélő, indulatos eladóval.

A hivatalos adatok és felszínes történelmi ismeretek alapján is azt hihetjük, hogy Moldovában az ilyen esetekben problémamentes a kölcsönös nyelvi megértés. Ugyanakkor mindez szöveget ütött a fejembe, és igyekeztem már ott, a piacon, első kézből tájékozódni. Amellett, hogy feltűnt, az eladók többnyire román nyelvű östermelők, és csak törve beszélnek oroszul, világossá vált, hogy a nyelvhasználat kérdése nagyon mély társadalmi törésvonalat tár elénk. Idegennel szóba állva a helyiek egy pillanat alatt eldöntik, milyen nyelven kell beszélni vele. Persze a külföldről is ki kell derülnie nemzeti hovatartozásának, mert a nyelvválasztás (nyelvhasználat) a Moldovai Köztársaságban sokszor még ma is arroganciának vagy épp politikai állásfoglalásnak tűnhet...

A mai Moldovai Köztársaság a Dnyeszter, a Prut és az Al-Duna közötti területet foglalja magában. Az ország része annak az átmeneti zónának, amely a köztes-európai térség és az orosz hatalmi érdekek között húzódik. A fenti események mögött is nagyon komoly történeti-társadalmi konfliktusok rejlenek, amelyek sok esetben politikai színezetet is kapnak, s e problémákat is leginkább ez a pufferzóna-jelleg határozza meg. Így az ország lakosságának identitását a történelmi katalizmák, a hatalom nyelvpolitikája, valamint az elitek geopolitikai mozgásterje jelölte ki.

HULLAMOS DOMBVIDÉK

A moldovai tájat alapvetően a dombhátak és a köztük húzódó szurdokok-völgyek határozzák meg. Az ember jelenlétét sokszor csak a magányos kolostorépületek jelzik

részére később a dinasztiaalapító Basarab nevéből képzett Bessarabia kifejezést is használták. Fénykora a 15. századra tehető, aztán a térség a Balkán és a Krím irányába különösen dinamikus külpolitikát folytató Oszmán Birodalom vazallusa lett.

A nyelvekkel és vallásokkal szemben alapvetően türelmes politika miatt a birodalmi perifériákon igen vegyes nyelvi és vallási képet mutatott a társadalom. Így volt ez itt is, bár a lakosság java része a korabeli román nyelv egy dialektusát beszélte, ráadásul a nyelvhatár nem volt éles, és kelet felé fokozatosan növekedett a szláv nyelvűek aránya.

E felállás a 18. században kezdett megváltozni, amikor az erősödő Orosz Birodalom errefelé is terjeszkedve szemben találta magát az oszmánokkal. Ennek következménye több orosz–török háború a 18–19. században, míg végül a Moldovai Fejedelemség is az orosz erőterbe került. Lengyelország felosztásával a fejedelemség keleti határa a Dnyeszter vonalában stabilizálódott, míg északnyugati csücske (Bukovina) a Habsburgok kezére került.

1812-ben – az orosz–török háború után – a Prut mentén osztották föl a területet, és annak keleti részét, Bessarabiát az Orosz Birodalomhoz csatolták.

Sokszínű periféria

Ez a vidék az 5–10. század időszakában a lovas-nomád törzsek felvonulási területének számított, így szilárd állami struktúra csak a középkor utolsó harmadában alakult ki. Persze a környéken formálódó államok – pl. Magyarország vagy Lengyelország – szívesen bekebelezték volna e területet... Az 1359-ben alapított Moldvai Fejedelemség keleti

VALLÁSI ÉS KULTURÁLIS HATÁRVIDÉK

Nem csoda, hogy sokan minden alkalmat megragadnak a kereszténységhez való kapcsolat hangsúlyozására

TREND FM
GAZDASÁG, POLITIKA, ÉLET
CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR
A rádióban vendégünk a témáról:
BOTLIK ZSOLT
Korábbi műsoraink meghallgathatók:
www.trendfm.hu

Oroszokkal – és velük szemben

Ez az esemény – következményeivel együtt – alapvető és máig kiható fontosságú Moldova életében. A modern nemzetté válás, nemzetépítés időszakában járunk, s bár kezdetben a cári politika adókedvezményekkel és a besorozás mellőzésével még kedvező helyzetet is ígért, később a közigazgatás átszabásával, az orosz szokásjog átvételével jóval szűkebb lett a nyelvileg és kulturálisan is sokszínű helyi társadalom mozgásteré.

A cári Oroszországban – a birodalomépítés logikájából következően – inkább a közigazgatás nyelvének és az ahhoz tartozó kultúrának a támo-

gatása volt az elsődleges, így kezdett átforgulni a lakosság etnikai képe is. A román nyelvűek fokozatosan vándoroltak ki a Moldvai Fejedelemségbe, a belső orosz térségekből pedig – főként az adminisztráció és a gazdaság területére – az orosz nyelvűek érkeztek. Ráadásul a háborús frontzónának számító, alacsony népsűrűségű térségbe tartókat kifejezetten támogatta az orosz állam: így aztán kiszolgált ukrán kozákok, az Oszmán Birodalomból menekülő bolgárok, vagy egy szervezett telepítés keretében német telepesek is otthonra letek itt.

Az oroszosítás az egyházszerkezetet és az iskola-

hálózatot is elérte, az orosz nyelv és kultúra befolyása látványosan nőtt. Az 1870-es évektől az oktatásban és az egyházi liturgiában is korlátozták a román nyelvet, így használóik lassan a vidéki térségekbe szorultak, míg a városokban a szláv nyelvűek kerültek többségbe.

A Kárpátok és a Prut között húzódó, továbbra is önálló Moldvai Fejedelemségben mindeközben a Havasalföldi Fejedelemséggel történő nyelvi és kulturális egység megteremtése volt a cél. Ezzel lényegében a politikai pozícióját erősíteni kívánó román nyelvű nemzetté válása zajlott, s ennek része volt

ORTODOX BELTÉR

A bizánci építészeti, és ikonfestészeti remekei Moldovában is fellelhetők. A román ortodoxia fontos identitáshordozó a román nyelvű moldovaiak körében

a nyelv modernizálása, „nyugatiasítása” is. Kigyomlázták a szláv szavakat, s 1860-tól például szakítottak a cirill ábécé használatával – ami a Pruton túl, a mai Moldovai Köztársaság területén viszont egészen 1918-ig is megmaradt.

FOTÓ: FEJES ISTVÁN

Románia beszipantja

1917-ben a megroggyant Oroszország kénytelen volt lemondani e területről, amely az ekkor létrejövő Nagy-Románia része lett. A Dnyesztertől keletre viszont a jelentős román nyelvű lakossággal rendelkező térségben létrehozták a Moldáv Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságot (MASZSZK), azzal a nem titkolt céllal, hogy az orosz geopolitikai törekvéseket is érzékeltessék: a 20. században e vidék a Szovjetunió és Románia közötti külpolitikai ütközőzóna lett.

ELMARADHATLAN KELLÉK

A szovjet mementóhoz nemcsak a házigyári elemes lakótelepek, hanem az óriáskerék is hozzátartozik. Talán fentről minden másnak látszik... (balra)

IDŐSÍKOK, TALÁLKOZÁSOK

A chişinăui (kisinyovi) trolis útvonala a „román” régmúltat és a „moldáv” közelmúltat, míg a jármű a „szovjet” időszakot, a kávémarika pedig az „orosz” jelent testesíti

A román politika számára 1918 után egyértelmű volt a nemzet származás-, ill. nyelvi alapú meghatározása, így nyilván a korábbi Bessarábia román nyelvű lakosságát is a román nemzet részének tekintették. Nehéz megítélni, hogy Bessarábia Romániával való egyesülését a tömegek hogyan fogadták, de a két terület eltérő történelmi pályája miatt jó okunk van feltételezni, hogy az ellenérzés nemcsak a városi, nem román nyelvűek részéről volt kitapintható... A vidéki térségek elszigetelt román nyelvű csoportjaira – beszédmódjuk miatt – könnyen rásütötték az alacsonyabb rendű állampolgár bélyegét, vagy azt, hogy nem lojálisak az új hatalommal szemben. És ugyanez vontkozott a hivatalos román nemzetdefiniációba nem besorolható, vegyes területeken, esetleg vegyes házasságokban élő, kétnyelvű csoportokra is. A román hatalom megjelenéséből szinte csak a Romániával már korábban is szoros kulturális kapcsolatot tartó értelmiség profitált.

FOTÓ: FEJES ISTVÁN

A Szovjetunió megszállja...

A Molotov–Ribbentrop-paktum záradékaként a szovjetek visszakövetelték Besszarábiát – s meg is kapták annak nagy részét. Ekkor alakul ki a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság, a Szovjetunió részeként. Bár az 1941. jún. 22-én Szovjetuniót ért német támadás után Románia újból bevonult a térségbe, 1945-től újra az 1940-es határok közötti adminisztrációs beosztás állt vissza.

A helyi, főleg román nyelvű lakosság elmenekülése, a deportálások és a fizikai megsemmisítés megroppantja a népet. A lefejezett és megfélemlített társadalmat így nem volt nehéz „szovjetizálni”,

s ennek legnyilvánvalóbb terepe a nyelvhasználat volt. A moldáv nyelv, a moldáv népnév következetes használata, a cirill ábécé újbóli bevezetése a románról való különbségek hangsúlyozását szolgálta.

Az egyre intenzívebb térfoglalást persze az orosz népesség beáramlása is fokozta. Zajlott az iparosítás, ráadásul mindezt kiegészítette a nyugdíjasok ezreinek ideköltözése – mégpedig a kellemesebb klíma miatt... Nyilvánvalóan nem érezték szükségét a helyi nyelv elsajátításának, és fokozatosan elidegenedtek a helyi, sajátos kulturális közegetől.

Az orosz használata a társadalmi felemelkedés zá-

logává, plusz második anyanyelvvé kezdett válni, ami az 1970-es évektől hivatalos belpolitikai irány is volt, hiszen a szent cél az új szovjet identitás kialakítása. Gyengültek a Romániával fenntartott kapcsolatok, s a külföldi utazások erőteljes korlátozása mellett a hivatalos pártpolitika is akadályozta a kulturális kapcsolatokat. A román irodalom nagyjait, Creangát vagy Eminescut például következetesen moldovai íróknak nevezték (azt persze nem emelték ki, hogy Moldova Romániához tartozó részében tevékenykedtek). A románság irányába egy keskeny pallón csupán egy nagyon szűk értelmiségi réteg találta meg az utat.

Mindezek hatására Moldovában a városi népesség inkább az orosz nyelvet használta, s közülük is meghatározó volt az orosz nyelvű, s gyakran a Szovjetunió távoli vidékeiről érkezett képzettebb, főként műszaki értelmiségi réteg, amely egyre élesebb ellentétben állt a falusi térségekben élő, román/moldován nyelvű, szegényebb közösségekkel. Napjainkra ezért a Moldovai Köztársaságban a román nyelvűket sok esetben kisebbségi érzése van az oroszul beszélőkkel szemben.

Új idők, új repedések

A román kötődésű értelmiség végül lépett: nyílt ellenállásba kezdett az addigi hivatalos nyelvpolitika ellen, mellyel évtizedes tabuk dőltek le. Az 1980-as évek végén provokatívnak számító nyilatkozat látott napvilágot: a nyelv román és nem moldáv, amit latin betűkkel kellene írni. A román nyelv hivatalossá válása pedig, a rendszerváltás forradalmában, 1989. augusztus 31-én törvényerőre is emelkedett. Az orosz pedig szükségképpen – szintén hivatalosan – etnikumok közötti közvetítő nyelv maradt. Ám ekkorra már a Romániában sztenderd román nyelvtől a legtöbben eltávolodtak, az irodalmi nyelvet sokszor nem is értik, főleg a kevésbé képzettek számára idegen.

Az események felgyorsultak, s egy év múlva már a teljes önállóságát is kiküzdötte az ország, a román kizárólagosan hivatalossá téve. Ezzel együtt a szovjet szimbólumokat (zászló, címer) is a tradicionálisnak számító (román) jelképekre cserélték. Mindez erősen riasztotta az addig nyelvileg, kulturálisan és egzisztenciálisan is előnyösebb helyzetben lévő nem román nyelvűeket: a román térnyerését a Romániával való egyesülés előszobájaként érezték.

NOSZTALGIA

A jelvények a szovjet múlt szimbólumai, amikor minden egészen más volt... és nemcsak politikai értelemben

„MI VAGYUNK A NÉP!”

Közvetlen elnökválasztást követelő tüntetés a parlament előtt Chişinăuban. A politikai törekvések mögött komoly történelmi meghatározottságok, etnikai és nyelvi törésvonalak is húzódnak

Geopolitikai sorozatunk
támogatója a

PAGEO

FOTÓ: FEJES ISTVÁN

